

פרק ראשון

עיניים בגב

ריח קליפות קלמנטינות עמד באוויר. המורה עמדה בפתח הכיתה. אט-אט גוועה ההמולה. כל אחד מהתלמידים התייצב במקומו ועמד בין הכיסא לשולחן שלפניו. המורה סקרה את הכיתה על תלמידיה וסיננה מבין שפתיה "שבו נא." כיסאות ושולחנות נגררו, לרגע נדמה היה שהנה ההמולה מתחדשת, חילופי דברים אחרונים בין התלמידים הופסקו בגערתה של המורה.

רחל, מחנכת הכיתה, בעגה סמכותית המאפיינת כל כך את סגנון המורה בישראל הודיעה לתלמידים: "היום יש לנו אורח, הוא סטודנט להוראה ולחינוך, שבא לצפות במהלך השיעורים. הוא יהיה כאן לאורך היום ובמשך השבוע הבא. אני מאוד מבקשת שתתנהגו כמו שאתם יודעים להתנהג, ואני מזכירה במיוחד לירון ולחיים – אתם לא מוכרחים להראות כבר ביום הראשון לאורח מי אתם ומה אתם מסוגלים לעולל." צחוק גדול מילא את חלל הכיתה.

המורה המשיכה "השתדלו להתעלם, ככל האפשר, מנוכחותו של האורח, כדי שיוכל להתרשם מכם כפי שאתם באמת."

גדעון, שזה עתה הוצג על ידי המורה, תפס מקום בפינת הכיתה. בספסל האחרון היה מקום פנוי. הוא ישב בצדו הימני של השולחן כשכתפו שעונה על הקיר. כל מרחב הכיתה היה פרוס לפניו, ולרגע קט הוא הפליג בדמיונו לימי התיכון הרחוקים שלו.

ממש לנגד עיניו עלו וצצו המורים שלו, חלקם זכורים לטוב, וחלקם צרבו במוחו ובלבו צלקות אשר נותנות אותותיהן עד היום.

כנער אהב את שירת טשרניחובסקי שהלך לעולמו חמש שנים לפני שנולד. תיאוריו המדויקים את הטבע והאדם נגעו בו ובנפשו הרגישה, לכן לא היה לו שום קושי להתכונן לבחינה שעסקה בשירתו של המשורר האהוב עליו. גדעון נהג להגיד "כל דבר אשר מתרחש בסביבתי לא עובר על ידי אלא דרכי..."

השיר 'ראי אדמה' ליווה אותו כל חייו, בעיקר בזמן המאבקים לשלום ובזמן שירותו הצבאי כחייל לוחם.

'ראי אדמה כי היינו בזבזנים עד מאוד...'

הוא לא כל כך זכר את שאר מילות השיר, אבל בשבילו היה זה תמיד ביטוי כואב לעובדה שאדמת הארץ אספה אל תוכה כל כך הרבה צעירים, ואולי רק היא יכולה לראות עד כמה בזבזנים היינו. בימי הזיכרון לחללי צה"ל כאשר קראו את "הנה מוטלות גופותינו שורה ארוכה ארוכה" מאת חייס גורי, היה נזכר בשורה הראשונה של 'ראי אדמה'.

את השיר 'אני מאמין', המוכר יותר כ'שחקי שחקי על החלומות', אהב מכול. הוא ידע, כמובן, לשיר אותו לפי המנגינה של טוביה שלונסקי. השיר התאים להשקפת עולמו החברתית. הוא אהב את השיר וגם הבין למה התכוון המשורר עוד לפני שמר גוטרמן, המורה לספרות, זרק לחלל הכיתה את השאלה "למה התכוון המשורר באומרו...?" הוא התרגש מהמילים "שחקי כי באדם אאמין, כי עודני מאמין בך" ועוד יותר "לא ברעב ימות עובד, דרור לנפש פת לדל."

כשהחזיר מר גוטרמן את הבחינות, ציין בפני כל הכיתה את הבחינה היפה שכתב. לרגע קט ואווילי התמלא גדעון גאוה, הרי קבלת מחמאה ממר גוטרמן הייתה אירוע נדיר. עוד בטרם הספיק לעכל את גודל האירוע באה המכה: "אכן עבודה יפה" אמר מר גוטרמן לגדעון, "אם עשית אותה בעצמך ולא העתקת, או נעזרת במי מחבריך, אתה יודע..."

גדעון לא ענה. עיניו התמלאו דמעות. הוא כבש את העלבון, הסתכל בציון הגבוה הרשום באדום, אבל דבריו של מר גוטרמן לא נתנו מנוח לנפשו.

שלושים ושמונה בנות ובנים ישבו בזוגות בארבעה טורים, כשפניהם אל הלוח ואל גב חבריהם היושבים לפניהם, ממש כפי שישב הוא לפני שנים בילדותו ובנעוריו.

על הרצפה שאריות מהפסקת עשר, ילקוטים הונחו בצדי השולחנות, וניירות אשר שימשו לעטיפת הכריכים היו פזורים פה ושם. על הקיר המרכזי לוח בצבע ירוק עמוק, ומשני

צדדיו פלקטים ועליהם תמונה של הרצל, חוזה המדינה, מפה של ארץ ישראל ובאותיות קטנות רשומה מגילת העצמאות. גירים בגדלים שונים היו פזורים על שולחן המורה, על הרצפה מתחת ללוח ועל המדף הצר הצמוד אליו.

"היום נשוחח על היצירה של ביאליק 'על השחיטה', אמרה המורה רחל, "אבל לפני כן אני רוצה לראות את שיעורי הבית."

היא החלה לפסוע בין הטורים כשבידיה יומן ועט כתיבה בצבע אדום. מבטים ותנועות של אי נוחות עברו בין התלמידים. המורה נעצרה על יד הספסל הראשון, שתי התלמידות פתחו את המחברות, אחת מהן לחשה משהו לאוזני המורה. בקול רם, לבל חלילה מישהו מהתלמידים יחמיץ את תגובתה, אמרה המורה "לא מעניין אותי אם שכחת או לא היית בכיתה. מעניין אותי רק אם הכנת או לא הכנת שיעורי בית! בלי תירוצים וכלי המצאות."

התלמידה השפילה מבטה, הכניסה את העט לפיה וחיכתה שהסופה תחלוף, אבל המורה רחל המשיכה:

"אני רואה לפי היומן שלי שזו הפעם השלישית שאת לא מכינה שיעורי בית. תגידי לי, זה נקרא ללמוד? את מתכוונת לעשות בגרות או רק לחמם את הכיסא?"

מבלי להמתין לתשובה עברה המורה אל התלמיד הבא. כך המשיכה בין כל התלמידים, העירה הערות, האירה הארות. במהלך הבדיקה לא נשמעה ולו מחמאה אחת, או דברי עידוד וחיזוק.

כאשר שבה למקומה כשגבה אל הלוח ופניה אל הכיתה
שאלה: "למי יש רעיון למה התכוון המשורר כאשר אמר 'אך
אם אחרי הישמדי מתחת רקיע, הצדק יופיע, ימוגר נא כיסאו
לעד?'"

הס הושלך בכיתה. איש לא העז להצביע. מקצת
מהתלמידים הרכינו ראש ואחרים בהו לכיוונים שונים, כאילו
ביקשו להימלט ממבטיה של המורה רחל. נדמה היה
שהתלמידים כבר יודעים שההסתערות הבאה היא בלתי
נמנעת ובוא תבוא. השאלה הייתה רק מי יהיה הקורבן הבא.

"אני מבינה שלאף אחד אין רעיון טוב או תשובה לשאלה
ששאלתי, וגם אין מתנדבים. ובכן, אני אעזור לכם."
היא העיפה מבט כסוקרת את הנוכחים.

"משה, מה דעתך?"

שקט מקפיא שרר בכיתה, מלווה באנחות רווחה קלות
מצד הניצולים ממתקפה זו.

משה העביר מבטו מהמורה אל המחברת, ומשם אל
התלמידה שישבה על ידו. עיניו היו גדולות כעיני האיילה,
ופניו ביקשו ישועה ועזרה. הוא חתם את פיו.

"אני לא מבינה, תלמידים בכיתה י"א לא יכולים לחשוב
על רעיון? היכן המחשבה? היכן היצירתיות? מייאש! ממש
מייאש! הרי המשורר מבקש שהצדק יופיע מיד, הרי זה כתוב
בטקסט. לו הייתם קוראים בו הייתם יודעים. הוא מדגיש שאם
הצדק לא יופיע עכשיו, אלא אחרי מותו, הרי שאין לו
חשיבות."

הצלצול המבשר את סוף השיעור ואת תחילת ההפסקה קטע את רצף הנוזפה. בעודו מתנגן אמרה "אני מזכירה לכם שיש לנו למשך כל היום אורח. אני מבקשת שתתנהגו יפה, במיוחד בשיעור הבא עם מר קלינברג."

ההפסקה הייתה קצרה. כאשר הגיע מר קלינברג אל הכיתה היא נראתה כאילו נחשול הציף אותה, ונותרו רק שרידי הסופה. ניירות מסוגים שונים פזורים לכל עבר, וריח קליפות הקלמנטינות שעל הרצפה נמהל בזה של נקניק סלאמי זול.

מר קלינברג התייצב בפתח הכיתה. גדעון תפס את מקומו בפינה וחיכה למתרחש. לפי הנהוג בבית הספר התלמידים אמורים לקבל את פני המורה בעמידה. היו תלמידים שעמדו, היו שישבו, והיו שלא הבחינו כלל שהמורה עומד בפתח. כשספר תנ"ך בידו האחת ותיק עור חום משופשף ודהוי בידו השנייה, ניסה מר קלינברג להשתלט על המהומה.

"שלום תלמידים! אני מבקש מכם לשבת."

שבעת התלמידים אשר עמדו לכבודו תפסו את מקומם. הוא התקדם לעבר שולחן המורה, הניח את הספר, פתח את התיק, הוציא ממנו סרגל עץ ישן ובאמצעותו הקיש על השולחן וקרא "שקט בבקשה."

ההמולה פסקה, ונדמה היה שהנה הסתיים טקס הפתיחה והשיעור עומד להתחיל.

למר קלינברג עיניים טובות. הוא לא כעס ולא זעם כאשר חיים וירון, שני התלמידים שהזכירה המורה רחל, נכנסו לפעולה. נראה היה שהם כבר תכננו את המהלך הבא.

“המורה” אמר ירון, “חיים מפריע לי, אני לא יכול ללמוד ככה.”

“חיים, אני מבקש ממך – הנח לו” אמר מר קלינברג. “אבל, המורה, מה עשיתי? אני לא עשיתי כלום,” השיב חיים ושלח מכה קלה לעורפו של ירון וסינן “מלשן אחד, מניאק.”

כך החלה מריבה זוטא בין השניים, עד שניגש מר קלינברג אליהם, הפריד ביניהם וביקש להעביר את חיים למקום אחר. חיים, שפעל לפי המתוכנן והמוסכם בינו לבין ירון סירב ואמר:

“מה פתאום? למה אני? שהוא יעבור.”
“תתנהג כמו בוגר. אני מבקש ממך, ואם לא נאה לך – אתה יכול לצאת מהכיתה.”

בדיוק להצעה הזאת חיכה חיים. בצעדים קלים הוא יצא מהכיתה כשחיוך של מנצח מרוח על פניו. אחרי יציאתו נראה היה שהנה עומד להתחיל תהליך הלמידה.

מר קלינברג נראה עייף. הוא היה לבוש ברישול מה – חולצה אפורה, מעליה אפודה דהויה שמתוכה בצבצה עניבה רפויה. שערו היה מדובלל, וכרס קטנה השתפלה אל מתחת לקו החגורה. במובנים רבים היה ישראלי ממש, אך המבטא והלבוש נשארו עדים למוצאו הפולני.

הוא התחנן לשקט וסינן: “תלמידים יקרים, היום נלמד על עקדת יצחק. בבקשה לפתוח הספרים בספר בראשית כ”ב פסוק א’.”

בתוך ההמולה קמה אחת התלמידות ואמרה "די כבר!
אולי יהיה פה שקט? אי אפשר לשמוע כלום."
התגובה לא איחרה לבוא. צחוק גדול מילא את חלל
הכיתה, ואחד התלמידים אף קפץ את שפתיו והשמיע מביניהן
צליל של נפיחה.

התלמידים, לא כולם פתחו את ספריהם.
"אני מבקש לעקוב אחרי קריאתי," אמר מר קלינברג.
הוא קרא את הפסוק הראשון ואמר: "עקדת יצחק היא
אחד מהניסיונות הקשים שעמד בהם אברהם."
הוא פנה אל הלוח, ובעודו כותב בכתב גדול ומעוגל
'בראשית כ"ב פסוק א', נזרק לעברו כדור נייר שהחטיא את
גבו, פגע בלוח, ונפל.

בעיניים נבוכות פנה מר קלינברג אל הכיתה, "בושה.
מעשה שכזה אפילו לא יכול להיקרא מעשה קונדס. זה מעשה
של פחדנות ואי-כבוד, כן, אי-כבוד!"
זו הפעם הראשונה שהשתרר בכיתה שקט מוחלט. חלק
מהתלמידים אף השפיל מבט. נראה היה שבעיני רבים מהם
נחצה קו אדום.

המורה ניצל את רגעי השקט הקצרים והעלה לחלל סוגיה
מוסרית מן המעלה הראשונה.

"מה על אברהם לעשות? האם להעדיף את האמונה או
את חיי בנו יחידו אשר אהב?"

נראה היה על פניו של מר קלינברג כי הוא שבע רצון מן
העובדה שהצליח להציב את הדילמה בפני תלמידיו. הוא

בוודאי חשב, 'הנה נושא אשר יגרה את מחשבת האנשים הצעירים הללו ויגביר את סקרנותם'.
באופן מפתיע, מבלי לבקש את רשות הדיבור שאלה אחת התלמידות:

"המורה, אתה מאמין באלוהים?"

מר קלינברג השתהה קלות. שקט שרר בכתה והתלמידים נראו כמחכים למוצא פיו. הוא לקח לעצמו פסק זמן למחשבה ולבסוף השיב בקול שקט: "את האמונה באלוהים איבדתי באירופה, אבל ספר התנ"ך נשאר וישאר איתי לעולמי עד. בשבילי הוא מהות היותי יהודי, עברי וציוני."

נראה היה לו לגדעון שתשובתו של מר קלינברג ריגשה את התלמידים, אך החסד שזכה לו נמשך כהרף עין ומיד חזרה ההמולה הרגילה לכתה.

הוא קרא את סיפור העקדה וניסה להסביר את המילים אשר לדעתו היו טעונות הסבר כשברקע נמשך אי השקט. על הלוח כתב את שיעורי הבית "קרא בעיון פרק כ"ב פסוקים א'-י"ט, וענה על השאלה הבאה: בפני איזו דילמה עמד אברהם? חווה דעתך על התנהגותו, כפי שבאה לידי ביטוי בפסוקים שקראת."

הצלצול הגואל הגיע. מר קלינברג אסף את חפציו ויצא שפוף מן הכיתה.

גדעון נותר ישוב בירכתי הכיתה. בעודו ממתין לשיעור הבא צפה בתלמידים שנשארו בהפסקה. כמה מהם העתיקו שיעורי

בית מחבריהם, ורובם עסקו בפטפוטי סרק המקובלים אצל בני נוער בגילם.

השיעור הקודם השאיר עליו רושם עז. סקרן אותו מאוד מה חושבת על השיעור התלמידה שביקשה שקט במהלכו. גדעון ניגש אליה. הציג עצמו ושאל לשמה. היא הייתה נבוכה, ענתה לו לקונית וניסתה לחמוק מהמשך השיחה.

“אני מבקש לשאול אותך כמה שאלות, אפשר?”

“אתה רוצה לשאול אותי מה דעתי על הבלגן ועל מה

שהיה, נכון?”

הוא הנהן, והיא המשיכה בדבריה ברצף:

“האמת לא כל השיעורים הם כאלה. זה בעיקר בשיעורים של המורה לתנ”ך. לי ולעוד כמה תלמידים זה מאוד לא נעים, אבל מה אפשר לעשות? אנחנו לא נלך להלשין על חברים שלנו, נכון או לא? וחוץ מזה בהנהלה כבר יודעים מי התלמידים שעושים בעיות. הם בטח יטפלו בהם.”

את השיחה ביניהם הפסיק אחד התלמידים אשר נכנס בסערה אל הכיתה.

“בחיאת, דלית, תביאי להעתיק את שיעורי הבית. הייתי בכדורגל. לא הספקתי, לא עשיתי. את יודעת מה היא תעשה לי אם היא תתפוס אותי עוד פעם בלי שיעורים? יאללה, נו כבר, עוד מעט נגמרת ההפסקה.”

בחוסר רצון מופגן נתנה לו דלית את המחברת. תוך זמן קצר נשמע הצלצול המסיים את ההפסקה ונותן את האות לפתיחת המתקפה החדשה.